

Finn-Einar Eliassen, Peter Dahl. Et globalt liv i opplysningstiden (Oslo: Dreyer, 2019). 441 pp.

Trond Bjerkås, Universitetet i Agder

Et mangeårig arbeid avrundes med Finn-Einar Eliassens biografi om den norske sjømannen Peter Dahl (1747–89), som slo seg opp som kaptein, reder og storborger i København i andre halvdel av 1700-tallet. Eliassen har arbeidet med stoffet i over 20 år og har i årenes løp publisert flere artikler om Dahl. Resultatet er blitt en lesverdig og opplysende bok om et uvanlig menneske, som på mange måter synes å unndra seg ettertidens bestrebelse på å danne seg et klart bilde av ham.

Eliassen tar utgangspunkt i to overgripende utviklingstrekk under det sene 1700-tallet: globalisering og opplysning. Målet med boken er å beskrive Dahl som en representant for begge. Samtidig knytter Eliassen an til sin lange erfaring som lokalhistoriker og byhistoriker. I en artikkel i *Historisk tidsskrift* fra 2012 fremmet Eliassen det som må leses som et program for biografisjangeren som «sammenkjedet lokalhistorie». Her tar han til orde for at biografien til «grensekryssende mennesker» kan integrere lokalhistorien til de stedene den biograferte tilhørte på måter som også gjør disse stedenes historie mer perspektivrik. Dette er et ambisiøst program, og i denne boken lykkes Eliassen nesten helt.

Programmet er også til en viss grad en dyd av nødvendighet. Når Eliassen betrakter Dahl som et «historisk veikryss», et bindeledd mellom ulike steder og miljøer, henger det dels sammen med at kildematerialet hindrer ham i å gå tett inn på hovedpersonen selv. Det finnes ikke bevarte brev eller dagbøker som kunne gitt innsikt i Dahls egne anskuelser eller betraktninger om de stedene og menneskene han møter. Dermed henger mye av framstillingen på den konteksten som omgir hovedpersonen. Slik sett er Eliassen overlatt til å sirkle inn en protagonist som selv forblir en hvit flekk.

Recommended citation: Bjerkås, Trond, review of Finn-Einar Eliassen, 'Peter Dahl. Et globalt liv i opplysningstiden' (Oslo, 2019), *1700-tal: Nordic Journal for Eighteenth-Century Studies*, 17 (2020), 184–186. <https://doi.org/10.7557/4.5558>

Copyright: © 2020 The Author(s). This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License ([CC BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

I dette deler forfatteren skjebne med mang en historiker som beskjeftiger seg med tidlig-moderne tid. Eliassen trekker selv fram nyere biografier om Shakespeare og Händel hvor lignende utfordringer har blitt løst. Likevel, Shakespeares og Händels litterære og musikalske produksjon utgjør jo i seg selv vesentlige kilder for deres biografier. Noe lignende finnes ikke fra Dahls hand.

Eliassen kompenserer til dels med innblikk i biografien til fascinerende mennesker Dahl kom i kontakt med. Et eksempel er Robert Scott, som Dahl seilte sammen med på Vestindia. Beretningen om Scott illustrerer et sentralt anliggende i boka, nemlig å vise de flytende grensene mellom stater og nasjoner som mennesker bevegde seg på tvers av. Den britiske sjøoffiseren Scott, som også var jordeier på Dominica, løste for eksempel, nærmest tilfeldig, borgerbrev i Kristiansand etter å ha søkt nødhavn der i 1768. Dermed ble han også undersått av den dansk-norske kongen og fullverdig dansk-norsk borger. Slik kunne man gjøre før nasjonalitetsideen fikk sin moderne utforming.

Først og fremst løser Eliassen sin oppgave gjennom en nitid rekonstruksjon av Dahls reiser, omgangskretser og forretninger. Kildearbeidet er imponerende. Boken er delt i tre deler: «Sjøens og handelens mann», «Opplysningens mann» og «Familiens og vennskapets mann». I del 1 følger vi Dahl fra oppveksten i Fjære utenfor Grimstad til København og derfra til de danske besittelsene i Vest- og Ostindia. Vi følger samtidig hans raske karriereklattring fra skipsdreng til kaptein og reder som gjorde store penger på den globale handelen. Dahls karriere til sjøs sammenfalt med en tydelig høykonjunktur og et sterkt voksende arbeidsmarked for sjømenn i den globale skipsfarten. Eliassen tar seg tid til å beskrive dagliglivet på skutene, rangordningene og karriereveiene, lasting og lossing, finansiering og organisering av ekspedisjoner. Grunnlaget for framstillingen er bred kunnskap om maritim historie og som sagt et imponerende kildearbeid.

Fra 1775 var Dahl kaptein i den private Ostindiafarten, men trakk seg ut av den like før markedet kollapset med avslutningen av den amerikanske uavhengighetskrigen i 1783. Fra det tidspunktet virket Dahl som passiv kapitalist og brukte sin tid og sin velstand på dannelsesreiser i Europa og på en stor samling av kunst og bøker. Del 2, «Opplysningens mann» følger denne perioden av Dahls liv. Eliassen betegner Dahl som en av «opplysningens fotsoldater», det vil si en som var påvirket av opplysningens ideer uten at han selv var med på å utforme dem. Del 3 sporer opp Dahls omgangskretser, vennskap og familierelasjoner, blant annet de fire barna han fikk utenfor ekteskap, barn han vedkjente seg, men likevel holdt en betydelig avstand til.

Bokens metode, en grundig rekonstruksjon av Dahls nettverk kombinert med bred lesning om svært varierende tema er dens styrke, men også til en viss grad

dens svakhet. Til tider fremstår detaljnivået vel høyt og en del opplysninger og formuleringer blir gjentatt en gang for mye, slik at framdriften lider.

En annen innvending er at de mange lokalsamfunnene Dahl var en del av kan fremstå som ganske europeiske. Det kan være vanskelig å få fatt på hvordan Dahl ble formet av sine transnasjonale møter. Når både den atlantiske verdenen og besittelsene i India i stor grad framstår som en europeisk verden, skyldes ikke det bare at kildematerialet ikke tillater å beskrive Dahls konkrete møter med «de andre». Det kan også skyldes at Eliassen først og fremst går i dialog med forskningslitteratur med tyngdepunkt mot globaliseringens økonomiske sider og europeernes bruk av koloniene. Til sammenligning gir boken en mer levende og nær beskrivelse av Københavns sosiale geografi, en riktig fin, guidet tur i Dahls hjemlige verden.

Innvendingene er uansett små i forhold til verdien av denne rikt illustrerte boken, som gir et spennende blikk inn i de globale forgreningene til 1700-tallets skandinaver.